

IZAZOVI (IZ)GRADNJE MIRA

Traganje za alternativnim modelima gradnje mira u BiH

Publikacija je objavljena 2024., a izrađena je uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške i konzorcijuma SMART Balkan.

Mreža:

Udruženje Mreža za izgradnju mira

Ova publikacija nastala je kao jedan od rezultata SMART Balkan ad-hoc podrške u sklopu projekta *Iskustva (iz)gradnje mira i alternativna rješenja* koji je implementirala Mreža za izgradnju mira. Mreža je, naime, pokrenuta 10. februara 2010. godine zahvaljujući ideji i želji mirovnih aktivista, aktivistkinja i organizacija koji su shvatili da održivi mir možemo graditi samo zajedno. Do 2018. godine djelovali Mreža je djelovala kao neformalna grupa organizacija civilnog društva i škola, a od novembra 2018. godine i formalno je registrovana kao pravno lice naziva Udruženje Mreža za izgradnju mira. Organizacija danas broji više od 242 članice u Bosni i Hercegovini i regiji. Članice Mreže su obrazovne institucije, eko-organizacije, fondacije, međunarodne organizacije, međureligijske organizacije, medijske organizacije, organizacije koje baštine kulturu i umjetnost, promoviraju mir, bave se političkim pitanjima, ljudskim pravima, zaštitom prava žena, Roma i Romkinja, LGBTIQ+ osoba, djece, osoba sa invaliditetom, zaštitom prava žrtava rata, organizacije volontera. Mreža je nastala u cilju dugoročnog povećanja sposobnosti bh. društva da se na konstruktivan i nenasilan način nosi s naslijeđem naše nedavne historije, s različitostima, latentnim ili otvorenim sukobima.

SADRŽAJ

- 01 Mreža za izgradnju mira
- 02 Uvod u historijski kontekst
- 03 Politika suočavanja s prošlošću
- 04 Uloga civilnog društva
- 05 Perspektive mirovnog obrazovanja
- 06 Uloga medija
- 07 Preporuke na putu gradnje mira
- 08 Izvori

2

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

PREDGOVOR

Predgovor

Suočavanje s prošlošću i izgradnja mira na Zapadnom Balkanu, a posebno u Bosni i Hercegovini, još predstavlja izazov za vladine i nevladine organizacije, kao i za mirovne istraživače i aktiviste. Protekla godina bila je obilježena brojnim incidentima koji su podrivali stabilnost, uključujući uznemiravanja povratnika, skrnavljenje vjerskih objekata i negiranje ratnih zločina. Očigledno je da postoje praznine koje treba ispuniti konstruktivnim sadržajem zasnovanim na koordinaciji između organizacija civilnog društva, donositelja odluka i institucija. Dejtonski mirovni sporazum, iako ključan za završetak rata, često je bio korišten kao sredstvo tendencioznih tumačenja i kao takav bio materijal više za destabilizaciju umjesto da potakne trajni mir. U ovoj publikaciji, stanje mira u BiH opisuje se ponekad kao "krhko" ili "negativno", aludirajući na odsutnost otvorenih sukoba, ali istovremeno na nedostatak stvarnog pomirenja i stabilnosti. Osvrnemo li se u posljednja tri desetljeća otkrit ćemo brojne napore uložene u uspostavljanje pravednijeg mira i tranzicijske pravde, posebno u područjima pogođenima ratnim razaranjima, zločinima i genocidom. Danas je zato esencijalno važno jačati kapacitete organizacija civilnog društva kako bi pružile adekvatne i kontekstualno prilagođene odgovore na složene izazove s kojima se suočavaju na terenu.

Politička nestabilnost u Bosni i Hercegovini bivala je često povezivana sa neriješenim pitanjima iz bliske prošlosti, utječući preko "neriješenih odnosa" na sigurnost njenih građana. Publikacija pred Vama dolazi u trenutku novih nestabilnosti koje se podrivaju i očigledno proističu iz nedostatka političke koordinacije i dijaloga usmjerenog na mir u zajednicama kao što su - na primjer - Mostar, Čapljina, Prijedor, Sarajevo i Istočno Sarajevo. Stoga, otvaranje javne debate o izgradnji mira u BiH te razmatranje napora učinjenih tijekom posljednjih dvadeset osam godina postaje imperativ. Radeći na ovoj temi, boravio sam u Libanonu, Bejrutu, gdje sam uočio snažnu i bitnu razliku između ova dva konteksta – za razliku od Libanona, Bosna i Hercegovina ima evropsku perspektivu zbog svoje pozicioniranosti, a snažniji angažman zapadnih međunarodnih saveznika dodatno pomaže Bosni i Hercegovini da se oporavi nakon devastirajućeg rata u Bosni i Hercegovini koji je kulminirao i genocidom nad Bošnjacima u julu 1995. godine u Srebrenici. Jasno je da se međunarodnoj zajednici, iz bosanskohercegovačkog iskustva, može mnogo toga prigovoriti još od 90-ih godina sve do danas, no u poređenju sa Libanom – institucionalni okvir BiH izgledao je miljama ispred.

Pregledni članak o Libanonu [dostupan je na platformi Mreže za izgradnju mira](#), a u njemu sam tek esejski propitivao potencijal za primjenu bosanskohercegovačkih iskustava u izgradnji mira na kontekst Libanona, posebno se fokusirajući na potrebne reforme za rješavanje izazova upravljanja. Uspoređujući sukobe u objema zemljama, taj članak ističe zajedničke tačke u borbama s politikom identiteta i postkonfliktnom obnovom. U konačnici, gore navedeni članak naglašava potrebu za domaćim i međunarodnim naporima za rješavanje stagnacije Libanona i poziva na razumijevanje tamošnje složene društvene i političke dinamike. No, vratimo se na Bosnu i Hercegovinu i ovdašnje probleme koji će biti u fokusu sadržaja: Dejtonski mirovni sporazum ostaje ključan dokument za stabilnost i mir u Bosni i Hercegovini. Međunarodna supervizija nad njegovom provedbom povjerena je Uredu visokog predstavnika (OHR), koji surađuje s tijelima poput Vijeća za implementaciju mira.

Ova međunarodna tijela nadgledaju, podržavaju i koordiniraju provođenje civilnih aspekata sporazuma, posebno prateći reforme u pravosuđu i borbi protiv korupcije. To, međutim, nije dovoljno i upućuje nas na to da je nužno jačati alternativne modele gradnje mira koji će dopuniti međunarodnu podršku, a alternativni modeli odnose se na pristupe i strategije koje se razlikuju od formalnih utemeljenih na Dejtonskom sporazumu i aktivnostima Vijeća za implementaciju mira. Ovi modeli često imaju korijene u lokalnim zajednicama i civilnom društvu. Zato naglašavam da ova publikacija ne samo da raspravlja o uspješnim iskustvima u izgradnji mira, već i o onima koja su bila manje uspješna u proteklim godinama i desetljećima.

Ratom obilježene lokalne sredine 90-ih imaju različita iskustva, ali rijetke karakterizira višak interesa institucija za aktivnu suradnju s mirovnim organizacijama civilnog društva u gradnji mira.

Ova publikacija, koja proizlazi iz podrške koju je projektu Iskustva (iz)gradnje mira i alternativna rješenja pružio SMART Balkan, osmišljena je da posluži kao relevantan materijal istraživačima, mirovnim aktivistima, organizacijama civilnog društva i institucijama. Cilj je bolje i konstruktivnije profiliranje mirovnih politika, temeljenih na iskustvima i znanju prikupljenom iz različitih izvora. Sadržaj pred Vama plod je uvida u postojeće dokumente, radove i članke, te je obogaćen anketama i intervjuima s akterima mirovnih praksi iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine. Upravo ovakav pristup, koji spaja teoriju s praktičnim iskustvima, nudi novu perspektivu i produbljuje razumijevanje izazova i mogućnosti za izgradnju mira u BiH.

Kroz ovu publikaciju, čitatelji i čitaeljice će dobiti uvid u raznolike prakse, izazove i eventualna rješenja koja mogu doprinijeti dugoročnom miru i stabilnosti na Zapadnom Balkanu, s posebnim fokusom na Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo, februar 2024.

3

IZAZOVI (IZ)GRADNJE
MIRA

UVOD U HISTORIJSKI KONTEKST

DVADESET OSAM GODINA 'NEGATIVNOG MIRA'

Uvod

I.

Punih dvadeset osam godina otkako je potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma okončan rat u Bosni i Hercegovini, društveno-politička i institucionalna dinamika u zemlji prožeta je ponavljajućim epizodama destabilizacije. Ove aktivnosti najčešće su bile rezultat manifestacije moći etnonacionalnih političkih lidera, koji su preko retorike bazirane na podrivanju međetničke netrpeljivosti odašiljali poruke međunarodnoj zajednici o utjecaju koji ostvaruju kod javnosti koju predstavljaju kroz postignuti izborni rezultat. Zloupotreba liderskih pozicija, čija je politička agenda zasnovana na retorici podjela, prepoznata je praksa prema kojoj se u BiH postiže efekat homogenizacije etnonacionalnih grupa, uslijed čega se snaga institucija delegira na snagu etnonacionalnih lidera koji postaju jednim od ključnih saučesnika razgovorima o subini Bosne i Hercegovine. Negativne političke prakse, lišene emancipatornih iskoraka ka gradnji društva zajedničkih vrijednosti, otežavale su napore aktera mirovnih inicijativa u lokalnim zajednicama širom Bosne i Hercegovine, što se posebno odražavalo u multietničkim lokalnim zajednicama, odnosno područjima koja su zadržala demografski etnički i religijski pluralitet.

II.

Izazovi gradnje mira izraženo su otežavajući u dijelovima BiH koji su tijekom rata 90-ih godina bili zahvaćeni masovnim egzekucijama, etničkim čišćenjem i genocidom, o čemu svjedoče presude relevantnih domaćih i međunarodnih pravosudnih institucija. Ovo je posebno relevantno za mjesta na kojima se tek djelimično realizirao poslijeratni povratak stanovništva protjeranog tokom 90-ih godina sa svojih ognjišta. Pozornost javnosti, institucija i međunarodne zajednice za slučajeve napada i uznemiravanja povratničke populacije intenziviran je u 2023. godini, uslijed izraženog medijskog praćenja incidenata i izvještavanja o njima. Uznemiravanjem povratnika obilježen je, osim toga, i početak 2024. godine kada su nadzorne kamere na kućama Bošnjaka u Vlasenici i Potočarima, u bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska, snimile provociranje povratnika pogrđnim povicima i pucnjevima iz vatrenog oružja. Svi incidenti upućuju na to da je proces suočavanja s prošlošću – kao prethodnica izgradnji mira – sistematski otežan kako bi se rezultati ratnog nasilja, ugrađeni u administrativno-teritorijalno uređenje Bosne i Hercegovine, reflektirali i u poslijeratnu stvarnost dvadeset osam godina kasnije.

III.

Razlozi društvene i institucionalne stagnacije u području pomirenja, normalizacije odnosa i suočavanja s prošlošću povezani su i sa strateškim opredjeljenjem etnonacionalnih elita i njihovim tendencijama da se održi negativni mir, što u terminološkom smislu predstavlja "najjasnije ime postdejtonske egzistencije Bosne i Hercegovine u kojoj još uvijek nisu poništeni okidači koji mogu dovesti do obnove nasilja, što implicira atribuciju našeg mira kao negativnog" (Ćurak 2023). Johan Galtung, otac mirovnih studija često se poziva na razliku između 'negativnog mira' i 'pozitivnog mira'. Negativan mir odnosi se na odsutnost nasilja, a za razliku od toga - pozitivni mir ispunjen je pozitivnim sadržajem kao što je obnova odnosa, stvaranje društvenih sistema koji služe potrebama cijele populacije i konstruktivno rješavanje sukoba. Mir, u tom smislu, ne znači potpuno odsustvo bilo kakvog konfrontirajućeg odnosa, već znači odsustvo nasilja u svim oblicima i odvijanje konflikta na konstruktivan način. Iako neophodan za zaustavljanje rata ili ublažavanje nasilja, negativni mir "neizbježno izbija u ponovni rat ili nasilni nered ako se metodički ne prijeđe na pozitivnu mirovnu orijentaciju" (Adams 2014) pa je zato od suštinske važnosti za budućnost da se Bosna i Hercegovina okrene ka uspostavi modela (iz)gradnje mira koji će na lokalnim nivoima, a zatim i na centralnom državnom nivou, afirmirati prakse dijaloga, normalizacije odnosa, suočavanja s prošlošću i gradnje održivog mira.

IV.

Već u prvom kvartalu 2024. godine zabilježeni su različiti incidenti, često bazirani na odsustvu međuetničkog razumijevanja i kooperativnosti kreatora javnih politika i donosioca odluka. Izdvojit ćemo neke od njih: u februaru 2024. godine [oglasili su se i iz Delegacije Evropske unije](#) u Bosni i Hercegovini saopćenjem kojim poručuju da "osuđuju napad na povratnika Bošnjaka u Višegradu. Iako je brza reakcija policije u hapšenju osumnjičenog hvale vrijedna, zabrinjavajuća je povećana učestalost napada na povratnike Bošnjake u istočnom dijelu Bosne". Mjesec dana ranije, [7. januara 2024. godine](#), mediji su izvijestili da je uz povike "Ustajte, balije", kolona vozila, okićena srpskom zastavom i badnjakom, prošla kroz povratničko naselje Drum u Vlasenici. U Mostaru je na dan pravoslavne proslave Božića, 7. januara, kamenovana kuća povratnice srpske nacionalnosti, a novinari su saopćili da mještane najviše potresla činjenica da se napad dogodio baš na Božić, što im šalje poruku da je riječ o nacionalnoj netrpeljivosti. Paroh bjelopoljski Nebojša Radić, koji je posjetio porodicu čija je kuća kamenovana, [dao je tada izjavu medijima](#): "Poručio bih političarima da ne šire mržnju među ljudima i da živimo svi složno, bilo to u RS-u ili Federaciji, jer vidim da se sličan slučaj desio i u RS-u. Poručio bih svima da trebamo živjeti složno i u ljubavi."

Povjerenica za ljudska prava Vijeća Evrope u svom tematskom izvještaju iz 2023. godine bilježi da otklanjanje zaostavštine zločina predstavlja dugoročan proces koji traži trajnu riješenost i angažman i državnih vlasti i međunarodne zajednice. Osim toga “narrativi obojeni mržnjom i podjelom, koji su tokom ratova devedesetih bili izuzetno snažni, skoro tri decenije kasnije (...) ponovo dobijaju zamah. To je prijetnja pomirenju, čak i miru, kako se vidi iz nedavnih dešavanja. Odsustvo potpunog suočenja s nasilnom prošlošću stvara razarajuće posljedice po poštivanje ljudskih prava, vladavinu zakona i društvenu koheziju u zemljama regije. Suočavanje s prošlošću daleko je od pukog osvrta u prošlost; to je suštinski preduslov za ostvarenje trajnog mira u kohezivnim, pluralističkim demokratskim društvima koja se zasnivaju na poštivanju ljudskih prava. Suočavanje s prošlošću je ključ za sprečavanje ponavljanja zločina. To je pitanje poštivanja prava žrtava i stvaranje budućnosti u kojoj je malo vjerovatno da će doći do novog sukoba”. Utvrđeno je da već skoro tri decenije postoji očigledan zastoj u procesu suočavanja s prošlošću, što se poklapa sa širim padom nivoa poštivanja ljudskih prava i vladavine zakona. U istom izvještaju zaključuje se da ni trenutni kontekst u regiji ne pogoduje istinskom suočavanju s nasilnom prošlošću: “ne samo da brojni politički lideri u regiji ne pokazuju predanost ovom procesu, već nastavljaju manipulirati prošlošću u svrhu političke dobiti. I drugi društveni akteri kao što su vjerske vođe, javne ličnosti i neki mediji, doprinose trendu negiranja ratnih zvjerstava i glorificiranju osuđenih ratnih zločinaca. Aktivisti za ljudska prava koji se bave ovim pitanjima sve se više susreću s neprijateljskim okruženjem” (Mijatović 2023).

VI.

Ovo su neki od ključnih načina prepoznatih kao destabilizirajućih po međuetničke odnose i podrivajućim u kontekstu gradnje stabilnosti i održivog mira u Bosni i Hercegovini:

- *Politika podjela i nacionalizma: Produbljanje etničkih podjela i nacionalistička retorika mogu otežati proces pomirenja i saradnje između različitih etničkih skupina;*
- *Kriza vlasti: Političke podjele i neuspješni pokušaji formiranja vlasti mogu dovesti do političke nestabilnosti i paralize u donošenju odluka, što može ometati procese izgradnje mira i reformi.*
- *Ekonomski problemi: Iako ovo izlazi iz okvira problematike koju tematiziramo, visoka stopa nezaposlenosti, siromaštvo i ekonomska neravnopravnost mogu potencijalno izazvati socijalne nemire i destabilizirati društvo;*
- *Etnički incidenti: Bilo kakvi incidenti ili sukobi između etničkih grupa mogu produbiti podjele i narušiti povjerenje među različitim zajednicama;*
- *Odbijanje suradnje s međunarodnim institucijama: Odbijanje suradnje ili nepoštivanje preporuka međunarodnih organizacija poput EU ili OHR-a može dovesti do diplomatskih napetosti i otežati procese izgradnje mira.*

4

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

POLITIKA SUOČAVANJA S PROŠLOŠĆU

Politika suočavanja s prošlošću

Suočavanje s prošlošću obuhvaća priznavanje i suočavanje s posljedicama ratnih zločina, genocida i etničkog čišćenja koji su obilježili rat. Ključni elementi ovog procesa uključuju: istraživanje istine o počinjenim zločinima, pravosudno procesuiranje odgovornih, osiguranje pravde i reparacije za žrtve, te rad na institucionalnim reformama kako bi se spriječilo ponavljanje zločina. Osim toga kao važan dio procesa neizostavno je navesti i obrazovanje o prošlosti, razvijanje kulture sjećanja i komemoracija, te jačanje dijaloga i razumijevanja među različitim etničkim i društvenim grupama. Kad je riječ o Bosni i Hercegovini, suočavanje s prošlošću posebno je složeno zbog produbljenih etničkih podjela i često suprotstavljenih narativa. Politički kontekst zemlje dodatno komplicira ovaj proces. Ipak, unatoč izazovima koji su evidentni i kao takvi prepoznati u različitim izvještajima, suočavanje s prošlošću je ključno za izgradnju trajnog mira, stabilnosti i pomirenja u Bosni i Hercegovini, te za stvaranje osnove na kojoj se može graditi zajednička i pluralistička budućnost. Od završetka rata 1995. godine pa do danas – u BiH su se razvile brojne inicijative i projekti koji se bave suočavanjem s prošlošću. Inicijative variraju po svom obliku, obimu i učinku, a uključuju rad međunarodnih i lokalnih organizacija, nevladinih organizacija (NGO), obrazovnih institucija, umjetničkih grupa, i pojedinaca. Ipak, država nema jasnu politiku niti strategiju suočavanja s prošlošću, a njezino unutrašnje političko raslojavanje bazirano često na etničkim politikama podjela, otežava čak provedbu i vaninstitucionalnih inicijativa suočavanja s prošlošću i pokušaj sporedne saradnje sa vladinim institucijama. Na primjer, Inicijativa REKOM (Regionalna komisija za uspostavljanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava počinjenim na teritoriju bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine) bila je značajan pokušaj uspostavljanja regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i povredama ljudskih prava tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. Cilj je bio promoviranje procesa pomirenja u regiji putem utvrđivanja i priznavanja patnji svih žrtava, bez obzira na njihovu nacionalnost. Međutim, ova inicijativa suočila s brojnim izazovima i na kraju nije uspjela postići svoje ciljeve.

Dio javnosti u zemljama bivše Jugoslavije bio je skeptičan ili otvoreno protivan ideji REKOM-a. To je uključivalo one koji su osporavali potrebu za takvom komisijom, kao i one koji su se bojali da bi komisija mogla biti iskorištena za nametanje jednostranog narativa o prošlosti. Međutim, jedan od ključnih izazova s kojima se suočavala inicijativa bila je duboka politička i etnička podjela unutar i između zemalja bivše Jugoslavije. Izražene etničke odjele su otežale postizanje konsenzusa o prirodi i ciljevima komisije, kao i interpretaciji događaja iz prošlosti. Ipak, nedostatak političke volje a podršku inicijativi smatra se ključnim razlogom njezinog neuspjeha: političke elite u zemljama regije često su se oslanjale na etnonacionalističke ideologije, čineći to i danas, što podrazumijeva prvenstveno održavanje narativa o vlastitim narodima kao primarnim žrtvama prošlih sukoba. Podrška inicijativi kao što je REKOM, koja teži objektivnom utvrđivanju činjenica o zločinima počinjenim nad svim narodima, bila je ugrožavajući mehanizam narativnih postavki o ratu i političkih agendi koje iz njih proizlaze. Ipak, izgradnja mira u Bosni i Hercegovini ne treba zanemariti značaj suočavanja s prošlošću na način koji će sudski utvrđene činjenice institucionalizirati i kroz sistem obrazovanja, a podrška međunarodne zajednice i jačanje uloge demokratskim političkih partnera može imati presudan značaj u kreiranju ovakvih društvenih promjena. Priznavanje i razumijevanje konteksta rata iz 90-ih, kao što je slučaj sa počinjenim ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini i genocidom počinjenim u Srebrenici, omogućit će zajednicama da prevladaju mržnju i nepovjerenje te da grade zajedničku budućnost na temeljima istine i pravde. Nadalje, priznavanje patnji i nepravdi koje su žrtve doživjele je ključan korak u procesu pomirenja, pružajući osjećaj djelimične pravde. Zabrana negiranja genocida, kao što je to slučaj s genocidom u Srebrenici, ima presudnu ulogu u procesu gradnje mira i suočavanja s prošlošću: zabrana negiranja genocida šalje jasnu poruku da su takvi zločini neprihvatljivi i da društvo ima pravnu i moralnu odgovornost suočiti se s istinom. Osim toga, ova zabrana pomaže u zaštiti dostojanstva žrtava i njihovih obitelji te sprječava reviktimizaciju. Ova zakonska regulacija, u perspektivi, treba potaći obrazovne inicijative i jačati javnu svijest o povijesnim činjenicama, što je ključno za izgradnju kulture sjećanja i razumijevanja. Sveukupno, suočavanje s prošlošću u Bosni i Hercegovini i zabrana negiranja genocida su temeljni za izgradnju mirnog, stabilnog i pravednog društva koje poštuje prošlost i teži boljoj budućnosti. U kontekstu Bosne i Hercegovine, političke tenzije i podjele često otežavaju proces suočavanja s prošlošću. Etnonacionalizam i politički narativi koji glorificiraju ratne lidere i umanjuju ili negiraju ratne zločine predstavljaju značajne prepreke. Zabrana negiranja genocida, kao što je to u slučaju Srebrenice, predstavlja korak prema osiguravanju da se takvi zločini priznaju i osude. Ova zabrana također štiti dignitet žrtava. Međutim, samo zakonska regulativa nije dovoljna. Potrebno je raditi na izgradnji kulture sjećanja koja je inkluzivna i koja ne glorificira rat i podjele. Edukacija, javne debate, umjetnost, i mediji mogu imati ključnu ulogu u širenju svijesti o važnosti suočavanja s prošlošću. Suočavanje s prošlošću u Bosni i Hercegovini nije samo pitanje pravde za žrtve, već i temelj za izgradnju mirnog suživota i stabilnosti u budućnosti. Ovaj proces je dugotrajan i izazovan, ali je neophodan za osiguravanje da se strahote rata ne ponove i da se izgrade mostovi razumijevanja i pomirenja među zajednicama koje su nekad bile u sukobu.

U procesu suočavanja s prošlošću, političari imaju značajnu ulogu. Njihov stav i akcije mogu značajno doprinijeti pomirenju ili, suprotno, poticati i produbljivati podjele. U Bosni i Hercegovini, gdje su etničke i političke napetosti još uvijek prisutne, uloga političkih lidera postaje još izraženija pa je važno naglasiti i to kako su političari, kao javne ličnosti, u mogućnosti utjecati na percepciju i stavove javnosti. Njihova sposobnost da promoviraju kulturu tolerancije i međusobnog poštovanja, ili pak da potiču antagonizam i podjele, ima dalekosežan utjecaj na društvo. U kontekstu Bosne i Hercegovine, gdje je povijest još uvijek živa i često iskorištavana u političke svrhe, odgovornost političkih lidera je primarna. Zajedno s političarima, odgovornost dijele i religijski lideri, predstavnici dominantnih religijskih zajednica čije bi aktivno učešće u mirovnim procesima pomoglo prevazići etničke podjele i doprinijeti stvaranju zajedničke budućnosti. Odnos prema prošlosti i u području tematiziranja uloge političara neodvojivo je povezan sa izgradnjom mira. Ovaj (su)odnos isprepliću različiti konteksti, razdoblja političkih utjecaja i vanjskih intervencija koje podrazumijevaju i negativni utjecaj Ruske Federacije u BiH, koja je svoju moć najviše ostvarila preko politike Milorada Dodika, predsjednika bh. entiteta Republika Srpska, dajući mi relevantnost u širenju dezinformacijskih narativa i osporavanju ili sabotiranju inicijativa za pomirenjem i suočavanjem s prošlošću.

Jedina nada za izlječenje ovog društva je da ponovo budemo iskreni. Prošlo je dovoljno vremena i mi svi znamo šta je problem. Nema potrebe da gubimo vrijeme pokušavajući da ga uvijemo u bilo kakvu oblandu. Političari u ovoj zemlji i regionu koriste stradanje koje se dogodilo devedesetih za svoje uske političke interese koji su u stvari maska za ogromnu pljačku koja se odvija i ogromnu korupciju ovog društva. Taj diskurs koji postoji u ovim društvima je formiran od strane politike. U jednom trenutku postojala je nada da će civilno društvo uz pomoć sudskih institucija kao što su Tribunal, Sud Bosne i Hercegovine moći da preuzme taj diskurs i da ga na neki način oblikuje, međutim ta nada je vrlo brzo ugašena. Danas mi imamo konstantnu raspravu o tome šta je rekao Milorad Dodik o tome da u Srebrenici nije bilo genocida, da su Markale izmišljene, šta je njemu neko odgovorio. To je rasprava o zločinima, a nema rasprave na onom ljudskom nivou koji je prijeko potreban. Što prije mi sami sebi to priznamo, prije ćemo moći da se počnemo time baviti

REFIK HODŽIĆ

Izvor: Naslijeđe MKSJ-a u bivšoj Jugoslaviji, transkripti konferencija, 2012.

Citirane riječi Refika Hodžića s prethodne stranice upućuju, dakle, na to da je u Bosni i Hercegovini relativiziranje prošlosti, negiranje genocida i drugih ratnih zločina, te veličanje i/ili afirmiranje počinitelja ratnih zločina dio političke strategije nacionalističkih političkih elita.

Izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici iz 2023., zasnovan na monitoringu i analizi zastupljenosti negiranja genocida, ukazuje da je negiranje genocida umanjeno u odnosu na prethodne izvještaje, što upućuje na to da su - unatoč pokušajima osporavanja – izmjene Krivičnog zakona BiH, koje se odnose na kažnjivost negiranja genocida djelovale demotivirajuće za negatore genocida. U 2023., naime, identificirano je 90 slučajeva negiranja u javnom, odnosno medijskom prostoru Bosne i Hercegovine i susjednih zemalja. U usporedbi s prošlogodišnjim izvještajem u kojem su zabilježena 693 slučaja negiranja genocida, primjećuje se smanjenje broja slučajeva. Važno je napomenuti da kvantitet zabilježenih objava nije jedini ključni indikator svijesti društva o genocidu u Srebrenici. Istraživanja koja su provedena u 2023. godini ukazuju na to da su Milorad Dodik, predsjednik bh. entiteta Republika Srpska, Branimir Kojić, predsjednik Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila iz Srebrenice i Miodrag Linta, narodni poslanik u Narodnoj skupštini Republike Srbije i dalje glavni negatori genocida. Pored Dodika, Kojića i Linte, među negatorima su se našli i tabloidi iz Srbije („Informer” i „Alo”), Zoran Milanović, predsjednik Republike Hrvatske, Radovan Kovačević, delegat u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH i potparol SNSD-a, kao i Nenad Kecmanović, penzionisani profesor i bivši savjetnik Milorada Dodika. Negiranje genocida u najvećoj mjeri zabilježeno je kroz aktivno poricanje u 53 slučaja, relativizaciju u 26 slučajeva, podršku počiniteljima u 9 slučajeva i priznavanje zločina, ali ne i genocida u 2 slučaja. U toku monitoringa, vidljivo je da se najveći broj slučajeva negiranja genocida dešava u mjesecu julu kada se obilježava godišnjica i komemoracija žrtvama genocida.

Milorad Dodik nije jedini primjer utjecajnog političara u Bosni i Hercegovini čije političko djelovanje, retorika i konkretna politička praksa predstavljaju kamen spoticanja na putu izgradnje održivog mira u Bosni i Hercegovini. Iako svojim javnim nastupima, učestalošću izjava, i praksom svrstava sebe u sam vrh političara koji kočé razvojne procese u međuetničkim odnosima u Bosni i Hercegovini, recentni su primjeri i iz drugih političkih stranaka koji su prepoznati kao remetilački faktori.

Tako je na primjer uloga Dragana Čovića u izgradnji mira i njegov status partnera u tom procesu s pravom dovedena u pitanje zbog više faktora: naime, Dragan Čović, istaknuti političar i čelnik Hrvatske demokratske zajednice (HDZ BiH), naišao je na kritike zbog svojih postupaka i stavova koji se smatraju kontraproduktivnim idealima izgradnje mira. Jedna od zamjerki Čoviću je njegova javna potpora osobama osuđenima za ratne zločine. Ambasada SAD-a, primjerice, osudilo je njegov dolazak na manifestaciju promocije knjige Valentina Čorića, osuđenog ratnog zločinca. Ova akcija je ocijenjena kao suprotna evropskim vrijednostima i štetna za proces izgradnje mira u Bosni i Hercegovini. Iz Ambasade su, između ostaloga, konstatovali, da je sramotno ponosno sudjelovanje Čovića na manifestaciji odavanja počasti odgovornom za tolike užasne zločine. Dodatnu uvredu žrtvama daje činjenica da je događaj održan u jednoj od navodno zajedničkih kulturnih ustanova Grada Mostara.

Nadalje, postoji zabrinutost zbog nespemnosti aktuelnog vodstva HDZ-a BiH da se distancira od političkih i vojnih rukovodećih osoba povezanih s ratnim zločinima 1990-ih. Riječ je, također, o podršci Dariju Kordiću, još jednom osuđenom ratnom zločincu, te stvaranju atmosfere koja je dovela do fizičkog nasrtaja na profesora koji je kritizirao Čovićeve postupke. Ovi postupci kritizirani su zbog neusklađenosti s temeljnim civilizacijskim standardima i evropskim političkim vrijednostima.

“

Dragan Čović se prije dva dana ponosno hvalio opredeljenjem za izgradnju 'evropske BiH za sve'. Dragan Čović je juče odlučio da javno oda počast osuđenom ratnom zločincu Valentinu Čoriću, jednom od zloglasne 'herceg-bosanske šestorke' koje je Haški tribunal osudio za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, na promociji knjige u Mostaru. Čovićevo javno iskazivanje podrške osuđenom ratnom zločincu je anatema evropskim vrijednostima, koje on navodno zastupa i koje tvrdi da podržava.

Ambasada SAD-a u BiH

Izvor: Javno saopćenje, 2024.

5

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA

MAPIRANJE IZAZOVA

Uloga civilnog društva

Prilikom izrade ove publikacije, osim korištenja dostupne literature i recentnih izvještaja, bilo je važno kroz razgovore sa mirovnim aktivistima, sveučilišnim profesorima, istraživačima i analitičarima pokušati ustanoviti razloge stagnacije u uspostavi održivog mira u Bosni i Hercegovini. Sagovornici koji će u nastavku biti citirani participiraju u javnom diskursu, neki od njih kao akademski radnici i predavači. Neka od pitanja koja su postavljena pred njih su: **a) Kako biste opisali stanje u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina, a u vezi sa nasljeđem rata i podjela koje je rat proizveo; b) Šta smatrate glavnim razlogom zbog kojeg se Bosna i Hercegovina danas, nakon velikih međunarodnih sredstava uloženi u gradnju mira, suočava sa etno-nacionalističkim diskursom, napadima na povratnike i sknavljenjima vjerskih objekata te veličanjima ratnih zločinaca?; c) Da li ustavna arhitektura Bosne i Hercegovine, proistekla iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, stvara dodatne prepreke u postizanju mira?**

Stavovi nekih od sagovornika u međusobnoj su komplementarnosti s drugim sagovornicima, dok se ipak pojedina iznesena razmišljanja ne podudaraju s drugima, u dijelovima odstupajući u pogledu procjene aktuelne situacije u BiH, kao i potencijalnih rješenja.

I.

Politička analitička i akterka različitih inicijativa iz oblasti suočavanja s prošlošću i kulture sjećanja, Tanja Topić, smatra da je aktuelnom stanju svijesti i uma doprinio odnos nosilacavlasti prema suočavanju s prošlošću. Na institucionalnoj razini gotovo da pomaka nema ili su minorni. Zapravo, izostalo je kritičko suočavanje s prošlošću, a "političke elite su gradile propagandne mitove i narative, koji su ovaj proces odveli u potpuno drugačijem pravcu od normalnog. Otuda izgleda strašno kada nosioci najviših državnih funkcija veličaju ratne zločince, dižu ih na pijedestal heroja, priznaju samo sopstvene žrtve dok druge dehumanizuju. Ovdje se desila jedan strašna situacija, prema kojoj nosioci vlasti iz Republike Srpske genocid u Srebrenici (kojeg i unatoč presudama Međunarodnog suda za ratne zločine u den Haagu ne priznaju, već je on za njih strašni zločin) opravdavaju prevencijom genocida" (Topić 2024).

TAJ PO NJIMA STRAŠNI ZLOČIN MORAO JE BITI POČINJEN KAKO BI SE PREDUPIJEDIO GENOCID NAD SRBIMA KOJI SE DESIO U JASENOVCU. IMAMO BEZBROJ PRIMJERA GOVORA MRŽNJE KOJI NIJE NI NA KOJI NAČIN SANKCIONISAN U SUDOVIMA ŠIROM BIH VEĆ JE OSTAO U „PREKRŠAJNOJ ZONI“. TAKAV NARATIV KOJI KREIRA POLITIKA PODUPIRU I LEGITIMIRAJU AKADEMSKA ZAJEDNICA, MEDIJI, „INTELEKTUALCI“ NASLONJENI NA VLAST. U SKORIJIM NAPADIMA NA POV RATNIKE KOJI SU SE DESILI U VRIJEME RELIGIJSKIH PRAZNIKA, HRIŠĆANI SE NISU PONAŠALI HRIŠĆANSKI, ALI SMO OSUDE TAKVIH NAPADA ČULI SAMO KADA SU SE DESILI PREMA PRIPADNICIMA SOPSTVENE ETNIČKE SKUPINE. O OSTALIM SE ČUTALO.”

TANJA TOPIĆ

IZVOR: INTERVJU TOPIĆ/VUČIĆ, 2024.

Tanja Topić nadalje navodi kako je "upravo zavjera šutnje oko ratnih zločina ono što je razorilo moralno i ljudsko tkivo ovog društva. Političari ćute o zločinima koje su počinili pripadnici njihovog naroda, misleći da će oni na taj način nestati, da će ih prekriti prašina zaborava, i tako će generacijama prenijeti jednu dobru pozitivnu priču o sopstvenim ratnim zločincima kao herojima" (2024). Na pitanje da li ustavna arhitektura Bosne i Hercegovine, proistekla iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, stvara dodatne prepreke u postizanju mira, odgovara na sljedeći način: **"Da, u dijelu u kojem su nosioci vlasti omeđili sopstvene etnonacionalne teritorije i kreiraju sopstvene istorije i narative. Kako su u BiH svi pobjednici napisane su tri etnonacionalno obojene istorije. Dominacija kolektivnog nad individualnim, građanskim onemogućava individualizaciju krivnje, već se ona odmah smješta u kolektivne okvire. Međutim, mislim da bi demontiranje dejtonske ustavne arhitekture u potpunosti dodatno narušilo ionako krhke rezultate postignute u ovom polju. Bojim se da je šteta načinjena nepopravljiva"** (Topić 2024).

II.

Sveučilišna profesorica Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, Nermina Mujagić, odgovara da "Dejtonski ustav ne ostvaruje 'jedinstvo političkog tijela', ne usmjerava razvoj državnih institucija, te nije osnova za individualne slobode, ekonomski rast i društveni napredak BiH". Ona primjećuje da se **"političke slobode žrtvuju na oltaru etničkog suverena i podređuju zahtjevu za uspostavljanjem čistih identiteta, iako su oni bili i destruktivni i u opreci prema Drugome. Sistem koji pravi razliku na osnovu krvnih zrnaca dodatno čini duboku nepravdu ne samo ljudskoj prirodi već i fundamentalnim univerzalnim vrijednostima društva"** (Mujagić 2024). Profesorica Mujagić govoreći o aktuelnom trenutku, navodi kako svi argumenti upućuju na činjenicu da je naše društvo duboko obezvrijeđeno masovnim zločinima, i skoro 30 godina nakon uspostave mira, suočava se s negiranjem najstravičnijeg zločina koji je počinjen u Europi nakon Drugog svjetskog rata.

"Negiranje genocida, osporavanje broja i identiteta žrtava, historijski revizionistički narativi ne dozvoljavaju BiH da se s nasljeđem rata, koliko god je to moguće, iznese na jedan konstruktivan način koji bi podjednako razvijao koncept ne samo individualne, već i kolektivne odgovornosti. Ima nečeg duboko uznemiravajućeg i pogrešnog u ravnodušnosti prema nedavnoj prošlosti od strane onih pojedinaca koji dijele svoje grupne i etničke identitete s počinocima masovnih zločina. Tvrditi da takva prošlost nije bitna znači da nam nije bitna ni nepravda koja je počinjena nad nevinim žrtvama."

- Nermina Mujagić, sveučilišna profesorica, Sarajevo

Iz intervju sa prof. dr. Nerminom Mujagić:

PITANJE: Šta smatrate glavnim razlogom zbog kojeg se Bosna i Hercegovina danas, nakon velikih međunarodnih sredstava uloženi u gradnju mira, suočava sa etno-nacionalističkim diskursom, napadima na povratnike i skrnavljenjima vjerskih objekata te veličanjima ratnih zločinaca?

ODGOVOR: Na konceptu individualne krivice izgrađen je Tribunal u Hagu, ali nacionalističke ideologije koje su dolazile iz političkih stranaka, akademija, medija nisu bile predmet sudske rasprave. Zato, kolektivni obračun s krvavom prošlošću nije moguć jer ni nakon četvrt vijeka. Bilo je slučajeva koje su bile predmet kulturne rasprave, međutim efekti kritičkog pretresanja politike, medija i obrazovnog sistema nisu u stanju da zaštitimo ugrožene povratnike od nasilja i diskriminacije. U raznovrsnim presudama Haškog tribunala jasno se vidi da je pravna egzistencija Republike srpske više odgovarala de facto režimu koji je politički i vojno kreiran od optuženih za ratne zločine – Ratka Mladića, Radovana Karadžića, Biljane Plavšić i drugih. Primjena Dejtonskog mirovnog sporazuma je zločinački, ilegalni projekt uvela u legalan ustavni okvir, koji je u međuvremenu razvio mehanizme ignorancije pravnih načela i općeobaveznih odluka osnaživanja države Bosne i Hercegovine. Tako glavni problem poslijeratne BiH leži u temeljnom nedostatku Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je dozvolio separatistima veto nad cijelom zemljom. Entitet Republika Srpska i veto u osnovi su kompenzacija separatistima da ostanu unutar Bosne, i zbog toga nadležni ne čini radikalne mjere da se to promjeni. Ne samo da je naziv ovog entiteta diskriminatoran, posebno za one koji nisu Srbi, već je zajednica rezervirana samo za Srbe u ovom entitetu zajednica čije se postojanje vezuje za genocid i etnička čišćenja velikog broja nevinih ljudi. Toleriranje napada na povratnike, skrnavljenje vjerskih objekata i veličanje ratnih zločina dio je šire politike, a odgovornost je dvostruka - na domaćem ali i na međunarodnom nivou.

- Nermina Mujagić, sveučilišna profesorica, Sarajevo

III.

Rat u Bosni i Hercegovini je donio dodatne granice i razilaženja među stanovništvom Bosne i Hercegovine, smatra Ahmo Mehmedović, uposlenik Memorijalnog centra Srebrenica - Potočari. On podsjeća na to da su ratna zbivanja na teritoriji Bosne i Hercegovine pokazala težnje određenih nacionalnih politika za etnički čistom teritorijom od drugih naroda, epilog čega je bio genocid. Iz takvog stanja nakon rata Bosna i Hercegovina se još nije oporavila, nacionalističke stranke predstavljaju narativ o ugroženosti naroda i takve politike u najvećoj mjeri blokiraju procese unutar Bosne i Hercegovine. Nažalost, dodaje Mehmedović, te politike se nisu zaustavile na širenju narativa o ugroženosti etničkih grupa već svakodnevno prijete blokadama i izazivanjem novih sukoba na prostoru Bosne i Hercegovine.

"Smatram da je potrebno i dalje ulagati napore u izgradnju mira i čuvanje sjećanja na nevino ubijene tokom rata u Bosni i Hercegovini. Nemoguće je graditi mir ukoliko je samo jedna strana zainteresovana za to. Mislim da je najveći krivac zbog ovakvog stanja entitet Republika Srpska koja unazad 15 godina vodi politiku jednonacionalnu politiku sa diskriminacijama drugog i drugačijeg. Prvenstveno mislim na povratnike koji žive na tom prostoru danas. U takvim uslovima kada politički lider bosanskih Srba omalovažavaju, diskriminiraju i na drugi način vrijeđaju povratnike, u takvim uslovima se da odobrenje i lokalnim nacionalističkim grupama da provociraju i vrijeđaju povratnike. Da se zakon primjenjuje, da neki od onih koji vrijeđaju i zlostavljaju budu sankcionisani da bi manje takvih događaja bilo u budućnosti."

- Ahmo Mehmedović, historičar, Srebrenica

Historičar Mehmerović smatra da je Dejtonski mirovni sporazum prijelazno, mirovno, rješenje za Bosnu i Hercegovinu te da je ono kao takvo trebalo da traje mnogo kraće nego što je trenutno: "Međutim političke stranke i političari iz Bosne i Hercegovine nikada nisu mogli postići dogovor i otkloniti prepreke koje je donio mirovni sporazum. Smatram da nacionalističke stranke, prvenstveno mislim na srpske i hrvatske, utiču mnogo da se blokira napredak Bosne i Hercegovine i postigne potpuni mir. Njihove agende se zasnivaju da kontrolišu određene dijelove Bosne i Hercegovine i time dodatno ugrožavaju i diskriminiraju građane Bosne i Hercegovine koji ne mogu ostvariti svoja civilizacijska prava. One nisu i nikada ne žele građansku državu a upravo mirovni sporazum im je dao poluge odlučivanja u ruke. Sva rješenja i napredak ka postizanju mira i rješavanju određenih problema u državi je donio Visoki predstavnik odlukama" (Mehmedović 2024).

Iz intervjuja sa Ahmom Mehmedovićem:

PITANJE: Na koji način bi se politički i religijski predstavnici mogli intenzivnije uključiti u gradnju mira?

ODGOVOR: Oni trebaju da budu primjer mira. Njihove aktivnosti trebaju biti usmjerene ka postizanju mira, oni to danas rade suprotno. Podržavajući politike i političare koji ruše mir šalju poruke kojim pravcem se kreću. Mislim da religijski i politički predstavnici trebaju da svojim djelovanjem grade mir i pozitivno okruženje za sve građane.

PITANJE: Šta smatrate dobrom praksom ili alternativnim rješenjem koje bi se moglo provesti u svrhu doprinosa izgradnji mira u BiH?

ODGOVOR: Smatram da bi visoki predstavnik, ukoliko politički predstavnici ne mogu, donese određena zakonska i dopunska rješenja ka kreiranju pravednijeg i boljeg društva. Društva u kojem bi se politike i pojedinci sankcionisali ukoliko ruše suverenitet, vrijeđaju žrtve i negiraju historijske i pravne akte. Takvim rješenjem bi se smanjio govor mržnje, postiglo bi se pozitivno okruženje koje bi utjecalo da društvo donese promjene i uključi se u izgradnju mira.

PITANJE: Koji su uzorni primjeri u svijetu za koje vjerujete da bi se mogli primijeniti u Bosni i Hercegovini?

Vjerujem da mir nema alternativu. Smatram da primjer Francuske i Njemačke kroz historiju može služiti kao jedan dobar obrazac.

IV.

Umirovljeni sveučilišni profesor sociologije Slavo Kukić odgovarajući na pitanje o tome može li se ustavna arhitektura BiH dovesti u vezu sa stagnacijom u području normalizacije odnosa i gradnje mira, odgovara kako "ustavna arhitektura može biti razlog određenim kočnicama, ali ne može biti presudna za funkcioniranje jedne države i društva" (Kukić 2024).

"No, faktor političke volje je u pravilu presudan ili za uspješno ili za neuspješno funkcioniranje. Ni idealna struktura, primjerice, ne može amortizirati učinke destruktivne političke volje u BiH. Sukladno tome, ni rješenje bh. muka ne treba tražiti u intervencijama u ovakvu ili onakvu ustavnu arhitekturu zemlje nego u eliminaciji izvora deformacija koji poništavaju svaku, pa i teorijski idealnu ustavnu arhitekturu."

- Slavo Kukić, sociolog, Posušje

Sociolog Kukić smatra kako je osobama iz sfere politike, posebice onima iz gornjih slojeva političke piramide, na raspolaganju mnoštvo alata za gradnju mira. Umjesto izabranog načina komuniciranja s javnošću nitko ih ne priječi da šalju poruke tolerancije i uvažavanja drugog drugačijeg, da umjesto nacionalne, stranačke i druge pripadnosti u prvi plan guraju elemente stvaralačke i radne etike, da djelovanje za dobro zajednice pretpostavljaju egocentričkoj opijenosti i slično.

"Ili, religijskim službenicima dovoljno je da, od vjerskih poglavara do religijskih službenika u religijskim mikrozajednicama, u javni prostor šalju poruke, ali i žive sukladno njima, koje su usklađene sa svetim knjigama njihovih religijskih orijentacija. Da, recimo, putem medija, s religijskih govornica itd., šalju poruke da su svi ljudi braća neovisno o etničkoj im i inoj pripadnosti, o vjerskoj i drugoj orijentaciji itd. Na koncu, posebno je pitanje stvaranje javnog mnijenja posredstvom medija. Izmjenjenu ulogu medija bi, samo po sebi, značio drugačiji način komuniciranja s javnošću i političke klase i religijskih službenika. No, to nije sve. Mediji bi morali i sami poticati promjenu sistema vrijednosti, otopljavati sva područja života – od kulture do svakodnevnih životnih sadržaja, pokazivati ih kao naše, bogatstvo našeg društva, bez karakterističnih podjela po etničkim i religijskim šavovima."

- Slavo Kukić, sociolog, Posušje

MEDIJI BI MORALI I SAMI
POTICATI PROMJENU SISTEMA
VRIJEDNOSTI, OTOPLJAVATI
SVA PODRUČJA ŽIVOTA – OD
KULTURE DO SVAKODNEVNIH
ŽIVOTNIH SADRŽAJA,
POKAZIVATI IH KAO NAŠE,
BOGATSTVO NAŠEG DRUŠTVA,
BEZ KARAKTERISTIČNIH
PODJELA PO ETNIČKIM I
RELIGIJSKIM ŠAVOVIMA.

SLAVO KUKIĆ

IZVOR: INTERVJU KUKIĆ/VUČIĆ, 2024.

V.

Među mirovnim inicijativama koje su zaživjele kroz vid institucionalne kooperacije između organizacija civilnog društva i javnih ustanova, izdvajaju se aktivnosti *Nansen dijalog centra* (NDC) iz Mostara. Ovo je nezavisna nevladina organizacija koja osnažuje demokratske prakse i promovira dijalog između različitih etničkih, vjerskih, političkih i interesnih grupa kao sredstvo preveniranja i rješavanja sukoba u Bosni i Hercegovini. Od 2008. godine, ova organizacija se strateški počela usmjeravati na rad u oblasti integriranog obrazovanja u regiji Hercegovine, a naročito u onim zajednicama koje su obilježene fenomenom „dvije škole pod jednim krovom“, najvidljivijim simbolom segregacije školskog sistema u Bosni i Hercegovini. Namjera je da se programi rada i konkretne aktivnosti počnu provoditi i u drugim područjima Bosne i Hercegovine.

Vernes Voloder, dugogodišnji član NDC tima iz Mostara, u svojim odgovorima fokus stavlja na obrazovanje. Smatra kako se alternativno rješenje u izgradnji mira može realizirati kroz uspostavu obrazovnog sistema koji promovira toleranciju, raznolikost i međuetničko razumijevanje, pridonoseći dugoročnoj transformaciji društva. Prije svega - smatra on - potrebno je osigurati resurse za provedbu programa koji promoviraju mirovno obrazovanje kao ključnu komponentu mirnog suživota. Ova inicijativa bi mogla mijenjati percepcije i pomoći u stvaranju novih generacija građana koji su osviješteni o važnosti mira i suradnje.

Svjestan da se Bosna i Hercegovina suočava s kompleksnim izazovima uzrokovanim nasljeđem rata, gdje političke i etničke podjele i dalje djeluju, Vernes Voloder pojašnjava, temeljem vlastitog iskustva rada na terenu, da je postizanje dugoročne stabilnosti, ključno je uspostaviti mehanizme koji potiču saradnju i zajedničko građenje budućnosti.

"Bh. društvo zahtijeva duboko ukorijenjene inicijative za pomirenje, s fokusom na stvaranju inkluzivnih prostora za dijalog među različitim zajednicama. Za postizanje dugoročne stabilnosti, ključno je uspostaviti mehanizme koji potiču saradnju i zajedničko građenje budućnosti."

- Vernes Voloder, mirovni edukator, Mostar

On kao i niz drugih sagovornika/ca primjećuje kako je Dejtonski mirovni sporazum stvorio ustavnu arhitekturu koja podržava etničke podjele i političke blokade. To, prema njegovom viđenju, stvara prepreke za izgradnju inkluzivnog društva i otežava postizanje mira jer potiče na fragmentaciju umjesto integraciju: "Reforme usmjerene prema inkluzivnosti, uključujući i postizanje političkog konsenzusa o nužnosti promjena u ustavu, ključne su za stvaranje dugoročnih temelja za mir" (Voloder 2024).

VI.

Aleksandar Žolja, član Upravnog odbora Mreže za izgradnju mira i Helsinškog parlamenta građana Banjaluka smatra da je društvo u Bosni i Hercegovini podijeljeno i nefunkcionalno. On nadalje dodaje da je društvo opterećeno ratnom prošlošću, koju svakodnevno (zlo)upotrebljavaju najviših dužnosnici putem kontroliranih medija, posebno javnih servisa. Pored toga - "obrazovanje i porodice su doprinijeli tome da mladi ljudi odrastaju u jednom zagađanom i zatrovanom prostoru u koje niko ne ulaže niti ih edukuje sistemski/strateški". Tome treba dodati uticaj društvenih mreža, te raznih vrsta portala koji kontrolirano šire lažne vijesti, govor mržnje, te razne vrste teorija zavjere. Žolja pojašnjava da "obzira kolika velika bila sredstva od međunarodnih donatora podršci miru, radi se o jako malom procentu u odnosu to kolike kapacitete država ulaže da nas razdvaja".

"Ukratko, bez političke volje u procesima pomirenja, dijaloga, tolerancije, međunarodna pomoć i njen uticaj će biti uvijek malen."

- Aleksandar Žolja, Banjaluka

PITANJE: Na koji način bi se politički i religijski predstavnici mogli intenzivnije uključiti u gradnju mira?

ODGOVOR: Mislim da moramo uključiti prije svega vjerske lidere, jer oni imaju najveće povjerenje i podršku kod naroda. Oni također imaju moralnu i svaku drugu obavezu (mirovni pokret je i nastao preko religije) da propagiraju vrijednosti koje baštine sve religijske zajednice koje postoje u Bosni i Hercegovini. Samo ih treba podsjetiti koje su to vrijednosti. Nažalost, politika dok god bude imala koristi od razdora, neće raditi na pomirenju. Moja formula jeste uključiti vjerske lidere, koji će imati podršku građana. A kad politika vidi da građani daju podršku miru, onda će i ona promijeniti kurs. Znam da ovo zvuči kao utopija, jer ne treba zaboraviti tradiciionalnu povezanost države/politike sa religijom.

PITANJE: Šta smatrate dobrom praksom ili alternativnim rješenjem koje bi se moglo provesti u svrhu doprinosa izgradnji mira u BiH? Šta je pogrešan pristup?

ODGOVOR: Nedovoljna saradnja sa vjerskim liderima i skoro potpuno odsustvo saradnja sa političarima. Trebamo tražiti i u tim redovima saveznike. Ono što je također važno napomenuti, tiče se *laganog, ali očitog uništavanja mirovnih organizacija* i organizacija civilnog društva generalno, od 'pregorijevanja' aktivista, nezainteresiranosti mladih da se uključe (tu je i odlazak mladih vani), restriktivnih zakona...

“

Bosanskohercegovačko društvo zahtijeva duboko ukorijenjene inicijative za pomirenje, s fokusom na stvaranju inkluzivnih prostora za dijalog među različitim zajednicama. Za postizanje dugoročne stabilnosti, ključno je uspostaviti mehanizme koji potiču suradnju i zajedničko građenje budućnosti.

Vernes Voloder, NDC Mostar

Izvor: Intervju – Vučić/Voloder, 2024.

“

Političari ćute o zločinima koje su počinili pripadnici njihovog naroda, misleći da će oni na taj način nestati, da će ih prašina zaborava prekriti, i da će tako generacijama prenijeti jednu dobru i pozitivnu priču o sopstvenim ratnim zločincima kao herojima.

Tanja Topić, analitičarka, Banjaluka

Izvor: Intervju – Vučić/Topić, 2024.

VII.

Prema riječima mirovne aktivistkinje dr. sc. Amre Pandžo, alternativna rješenja za gradnju mira u Bosni i Hercegovini "su kreiranje 'sigurnih mjesta' za pošten dijalog, sudar narativa, suočavanje s prošlošću, zatim izgradnju zajedničke budućnosti. I ona je mišljenja kako Bosna i Hercegovina baštini negativni mir. Kako kaže: "u sigurnosnom smislu ljudi su uglavnom bezbjedni, a ipak, mi živimo u neprestanom stanju krize, sa često zaleđenim institucijama za donošenje odluka, sa sumnjivim pravosudnim sistemom, siromaštvom, prevelikom, nefunkcionalnom i skupom administracijom, populizmom u javnim istupima, baštinimo zaostalo i etnonacionalistički oblikovano obrazovanje, podjele, nepovjerenje u institucije i nepovjerenje u etničke grupe kojima ne pripadamo, mediji su puki alati vladajućih oligarhija, javno zdravstvo propada, tajkuni vladaju, pojedinci se naglo i kriminalno bogate, itd."

PITANJE: Na koji način bi se politički i religijski predstavnici mogli intenzivnije uključiti u gradnju mira?

ODGOVOR: Što se tiče religijskih predstavnika, njihov kredibilitet je nažalost posljednjih godina toliko srozan, jasno su dokazali da su samo puke sluge etnonacionalističkih nasilnih koncepata, da teško mogu govoriti o nekom institucionalnom uključivanju u proces izgradnje mira. Namjerno dodajem "nasilnih", jer ne želim da zvučim kao da vjerska zajednica i crkva trebaju biti odvojeni od naroda. Ipak, trebala bi prednjačiti u duhu - jasnom pogledu na univerzalne vrijednosti u kojima je bitan samo čovjek, a ne njegov etnički ili drugi identitet. Samo pojedini religijski predstavnici imaju ovakav pogled i u pravilu, imaju zbog toga poteškoće u vlastitim crkvama i zajednicama. Strašno je kada uočimo da su okupljanja Bošnjaka na kojima se želi naglasiti nacionalna pripadnost - prepuni uzvika *Allahuekber*, zastava i drugih obilježja Islama. Ili kada Katolička crkva u Hrvata dozvoli da "izađu" nacionalističke, huškačke, diskriminatorne poruke od sveštenih lica? Ili kad SPC godinama stoji iza zločina koje su počinili pripadnici srpskog naroda. Zloupotreba religije u dnevopolitičke svrhe, direktno zavađanje naroda, govor mržnje... Sve to su obilježja religijskih institucija na Balkanu. Čini mi se samo da se malo povuku u svoj "resor", da bi njihova mirovna uloga bila pojačana.

Na upit o skrnavljenjima vjerskih objekata i napadima na povratnike, mirovnjakinja Amra Pandžo odgovara kako se to događa u vidu incidenata. Prema njezinom mišljenju, niti jedno ozbiljno istraživanje ne bi moglo potvrditi da tih primjera ima toliko da bude održiva teza da mi živimo u nesigurnom okruženju. Takvi slučajevi su uvijek vezani za neki kontekst, neku prethodnu priču, provokaciju - smatra ona.

Etno-nacionalistički diskurs je s druge strane dominantan, govori Pandžo, dodajući kako je riječ o narativima koji su "pobijedili u ratu devedesetih".

"Etnonacionalizam je postao vladajuća ideologija koja je izgradila obrazovne sisteme, medije, političke partije. Generacije su rasle sa tim narativom, mladi ga uglavnom smatraju apriori pravednim."

Prema mišljenju Pandžo, kultura izgradnje mira podrazumijeva jačanje dobronamjernih glasova u otvorenom i iskrenom dijalogu: "Ja mogu reći šta ja kao Bosanka, muslimanka, Sarajka, sa iskustvom rata, želim, ali ne bih to nagađala o mojim sunarodnjacima npr. iz Bijeljine ili Posušja. Željela bih konačno prostor da ih čujem. I da neko čuje mene kako artikuliram svoje potrebe. I da se dogovorimo. Kao porodica, kao braća i sestre što i jesmo. Politika je nekad i od strane nekih ljudi tako vođena", rekla je Pandžo.

"Mi smo složena zajednica koju zagušuje velika administracija i nigdje niko neće da sluša šta onaj drugi misli. Zaglušujuća buka populizma u javnom prostoru potpuno oduzima mogućnost poštenog i ravnopravnog dijaloga. A na kraju će nam opet samo to preostati, jer neke rezervne Srbe, Hrvate i Bošnjake, te sve druge, nemamo, samo ove koji su tu i samo s njima se možemo dogovoriti. Dakle, alternativna rješenja su kreiranje "sigurnih mjesta" za pošten dijalog, sudar narativa, suočavanje s prošlošću, zatim izgradnju zajedničke budućnosti."

- Amra Pandžo, Sarajevo

VIII.

Nermina Kuloglija Zolj iz Balkanske istraživačke mreže (BIRN) odgovara kako bi izmjene u obrazovnom programu definitivno bile najveći doprinos izgradnji mira u BiH. Potrebno je, kaže ona, da se suočavanje sa prošlošću radi svakodnevno, kroz obavezni nastavni program i sa svom djecom, sa sudski utvrđenim činjenicama, bez zanemarivanja rata 1992. - 1995. godina kao što se dosad radi. U mnogim školskim programima prethodni rat se ne izučava, ili ako se izučava, ostavljen je nastavnicima historije da ga interpretiraju na način na koji misle da je najbolji, bez ranije odobrenog programa. Kuloglija Zolj smatra, nadalje, da alternativna rješenja mogu biti procesi memorijalizacije kojima bi se prije svega utvrdila mjesta na kojima su izvršeni zločini i pojasnilo, ponovo, kroz sudski utvrđene činjenice, šta se točno desilo i ko je kriv i zbog čega.

"Proces usmene historije u svakom slučaju pomaže na način da svi mogu proživjeti historiju kroz prepričani narativ i suočiti se vjerovatno s najtežim životnim situacijama kroz životne priče onih koji su voljni da ih podijele. Sve su ovo isto tako aktivnosti sa kojima se kasni, obzirom da je prošlo trideset godina od završetka rata i da govorimo o velikom broju ljudi koji su umrli."

- Nermina Kuloglija Zolj, Sarajevo

PITANJE: Koji su uzorni primjeri u svijetu za koje vjerujete da bi se mogli primijeniti u Bosni i Hercegovini?

ODGOVOR: Mislim da je BiH specifična po načinu završetka rata, te po strukturi koja je nakon rata ostala u BiH, u smislu normi Dejtonskog mirovnog sporazuma i manjka volje da se on izmijeni, te je teško govoriti o preslikavanju određenog primjera. Definitivno je da možemo govoriti o dobrim praksama Njemačke koja je nakon Drugog svjetskog rata priznala grešku, gdje se o ratnim zločinima govori upravo s osudom, gdje su Jevreji i svi ubijeni u ratu dobili spomenike i gdje im se odaje počast. Ipak, ne možemo zanemariti da ni to nije bilo dovoljno da se ne razvijaju desničarski narativi i da opet, nakon toliko godina, vidimo narative mržnje. Potrebno je u svakom slučaju kreiranje kolektivne svijesti i kolektivnog narativa koji bi morao biti znatno drugačiji od trenutnog. Greške pri preslikavanju bi se, bojim se, desile upravo zbog različitih društvenih normi i političkih sistema, ali bi se voljom da ih se unaprijedi i implementira na drugačiji način mogla postići svrha.

NEDOSTATAK 'DOGOVORA OKO HISTORIJE' KOJI KAO TAKAV NE BI SMIO POSTOJATI, ALI SE U JAVNOM PROSTORU POMINJE, NEDOSTATAK JE PROVEDBE KOMPLETNOG PROCESA TRANZICIONE PRAVDE U KOJEM SU SVI TREBALI IMATI UČEŠĆE, BILO AKTIVNO ILI PASIVNO. SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU SVELO SE NA RAZLIČITE NARATIVE KROZ KOJE POLITIČARI NAJČEŠĆE GOVORE O TOME ŠTA SE DOGODILO, ŠIREĆI STRAH I MRŽNJU.

**NERMINA KULOGLIJA ZOLJ, BIRN BIH
IZVOR: INTERVJU KULOGLIJA
ZOLJ/VUČIĆ, 2024.**

IX.

Još jedan sugovornik iz Balkanske istraživačke mreže (BIRN) Denis Džidić kaže kako se Bosna i Hercegovina nikada sistematski nije bavila prošlošću, odnosno nasljeđem rata. Od četiri stuba tranzicijske pravde najveći fokus je bio na krivičnom gonjenju za ratne zločine, genocid i zločine protiv čovječnosti (procesuirano preko 1.050 osoba); institucionalne reforme odnosno nedostatak istih u svrhu sprječavanja novih sukoba posebno utiče na stanje u društvu; reparacije (restitucija, kompenzacija, rehabilitacija i garancije neponavljanja) su najviše razočarale žrtve jer država nije stvorila okvir za garanciju istih; i na kraju utvrđivanje istine na državnom nivou se nije desilo, s obzirom da nikad nije osnovana komisija koja bi se bavila šta se točno dešavalo za vrijeme rata. Ovo je doprinijelo nepovjerenju građana u institucije, naročite u pravosudne.

Nedostatak političke volje je vjerovatno, smatra Denis Džidić, glavni razlog za sve navedeno. Neadekvatno procesuiranje napada na povratnike, manjkavost kažnjavanja veličanja ratnih zločinaca uprkos postojanju zakona kao i nedostatak kapaciteta da se adresiraju osjetljiva politička pitanja dodatno produbljuje podjele u društvu i osnažuje međugeneracijsku traumu koja se prenosi na mlade, a ne postoji ni kolektivna kultura sjećanja, nego samo jednostrana interpretacija događaja i priznanje samo "naših" žrtava i patnji.

Podjela zemlje i kompliciran politički sistem svakako ne olakšavaju prevazilaženje ratnog nasljeđa, poručuje Džidić, napominjući kako želje političara iz entiteta Republika Srpska za samostalnošću podrivaju ionako minorne pokušaje zajedničkog dogovora i planova u kojem smjeru BiH treba da ide.

"Jedan od evidentijih primjera izazova i problema zajedničkog suočavanja sa prošlošću je činjenica da u BiH postoji 12 ministarstava obrazovanja, sa različitim kurikulumima za predmet historije i različitim pristupima predavanja o činjenicama o ratu. Država je prepustila lokalnim vlastima da odlučuju koja će se „istina“ o ratu predavati učenicima – sudski utvrđene činjenice se zanemaruju dok se u udžbenicima nalaze hvalospjevi ratnim zločincima."

- Denis Džidić, Sarajevo

On pojašnjava kako BiH treba da usvoji strategiju tranzicijske pravde. Iako se možda čini da ovaj dokument skoro 30 godina od završetka rata nema smisla, mnogi postkonfliktni problemi sa kojima se društvo i pojedinci suočavaju su ostali neriješeni i služe kao osnov za stvaranje narativa radikalizacije i razvoj ekstremističkih grupa. Osim toga, vjeruje kako BiH također treba da radi na reafirmiranju pozitivnih, zajedničkih vrijednosti u zajednicama, naročito u malim sredinama. Također, treba raditi na izgradnji povjerenja među ljudima, ali i stvaranju povjerenja između pojedinaca i institucija, naročito pravosudnih.

6

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

PERSPEKTIVE MIROVNOG OBRAZOVANJA

Perspektive mirovnog obrazovanja

Evidentno je kako u Bosni i Hercegovini, dvadeset osam godina nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, i dalje je izazov govoriti o održivom miru dok nacionalistički politički lideri zloupotrebljavaju ratna traumatska iskustva javnosti manipulišući istinom. Posebno se nameće kao imperativ nastaviti tragati za modelima uspostave sigurnog dijaloškog prostora za različite perspektive i iskustva, no preduslov koji još nije ispunjen tiče se konsenzusa oko poštovanja sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH 90-ih godina, počinjenim ratnim zločinima, udruženom-zločinačkom poduhvatu i genocidu. Ovo su područja oko kojih, uzme li se u obzir značaj tranzicijske pravde, ne bi trebalo biti diskusije izvan pravosudnih instanci. To, dakako, ne umanjuje značaj neophodnog nastavka rada na jačanju nezavisnosti pravosudnih institucija koje i u području procesuiranja ratnih zločina trebaju pokazivati najviši nivo transparentnosti i odgovornosti.

Ovo zahtjeva zajedničko djelovanje organizacija civilnog društva i institucija, kao i medija te školstva. Činjenica da je niz generacija, rođenih nakon rata u Bosni i Hercegovini, ostvarilo punoljetstvo obavzuje također društvo da razmatra mogućnosti kako da generacije koje nisu izravno bile involvirane u rat grade odnos prema njemu, baziran na činjenicama i mirovnom obrazovanju koje bi moglo imati snažnu ulogu u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine. Ono bi bilo od ključnog značaja u promicanju međuetničkog razumijevanja, pomirenja i izgradnje održivog mira u postkonfliktnom društvu. Ovo obrazovanje ne predstavlja samo sredstvo za prenošenje znanja o konkretnim mirovnim procesima, već može služiti i kao alat za transformaciju društvenih stavova i percepcija. Imajući u vidu da administrativno uređenje Bosne i Hercegovine obrazovni sistem dijeli na nivoe kantona/entiteta/distrikta, potrebno je uz podršku međunarodne zajednice u BiH pokušati premostiti administrativne izazove i uspostaviti koordinacijsko tijelo za mirovno obrazovanje koje bi naglašavalo važnost razvijanja suosjećanja prema žrtvama sukoba te kroz interaktivne metode, učenike poticalo na to da postanu svjesni patnje drugih i da razvijaju osjećaj solidarnosti.

Sagovornici i sugovornice često ističu kako je školstvo prepreka na putu izgradnje održivoga mira u Bosni i Hercegovini iz razloga koji upućuju na to da školstvo legitimira nacionalne podjele kroz odvojenu nastavu pod argumentacijom zasebnih jezika: bosanskog, hrvatskog i srpskog. Na ovaj način je u Bosni i Hercegovini mogućnost razmjene mišljenja, iskustava i uopće interakcije među mladima različitih etničkih grupa spriječena ili svedena na minimum. Zato se sve inicijative koje preko mirovnoga obrazovanja kao izvannastavne aktivnosti mogu smatrati doprinosom gradnji mira, no i dalje ostaje očigledno da nije riječ o oblatornom segmentu koji bi se realizirao kao zaseban predmet usmjeren na razumijevanje *Drugog* i mirovni dijalog. Budući da je i dalje pod političkim utjecajima nacionalističkih lidera u nekim lokalnim zajednicama u BiH prisutna međunacionalna netrpeljivost očitovana na različite načine koji su u prethodnim poglavljima opisani; mirovno obrazovanje u moglo bi da osposobi ljude da u svojim zajednicama traže međusobne sličnosti, i na taj način spriječe da ih razlike dijele. (...) Mirovno obrazovanje nas uči da razlike poštujemo i uvažavamo, kao i da shvatimo da su percepcije drugih važne čak i kad su potpuno drugačije od naših" ([v. Uticaj mirovnog obrazovanja na poboljšanje odnosa u zajednici, str 67](#)).

Ranija istraživanja pokazuju kako najčešće spominjane prepreke radu na pomirenju od strane intervjuiranih pripadaju političkom funkcioniranju, načinu organizacije obrazovanja, medija i ekonomskoj situaciji BiH, ali također i negativnim stavovima i postkonfliktnoj psihologiji *običnih ljudi*. Osim toga, stav ispitanika iz 2021. ukazuje na to da vjeruju kako se u segmentu obrazovanja više radi na razgradnji i podjelama u društvu nego na pomirenju: Ne postoji objektivni pristup i zajednička platforma na nivou države koji bi kroz nastavni sistem objedinjavali budućnost zemlje. "Svaki entitet ima svoje viđenje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti koje prezentuje kroz školski sistem i nastavne programe. To doprinosi političkim podjelama, te je zato većina nevladinih organizacija u svojim istraživanjima došla do zaključka da je neophodna ozbiljna reforma obrazovanja" ([2021: 39](#)).

U reformi obrazovanja moguće je primijeniti pozitivne prakse organizacija:

[NDC-a](#) iz Mostara,

[Helsinškog parlamenta iz Banjaluke,](#)

[Helsinškog odbora za ljudska prava iz Bijeljine,](#)

[CRS-a \(Pro-Budućnost\)](#) i drugih.

Više provjeriti na stranicama [Udruženja mreža za izgradnju mira](#).

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

MEDIJSKA ULOGA

Medijska uloga

Uloga medija u procesu pomirenja je višeslojna i iznimno značajna. Kroz promicanje inkluzivnih narativa, izgradnju kulture dijaloga, etičko izvještavanje, te edukaciju i osnaživanje javnosti, mediji mogu biti ključni igrači u izgradnji mostova i poticanju dubokog i trajnog pomirenja.

U [Strategiji izgradnje mira Centra za nenasilnu komunikaciju](#) uloga medija ističe se kao izrazito važna: "Kada se ima u vidu uticaj medija i načina njihovog izvještavanja u oblikovanju javnog mišljenja sasvim je izvjesno da mediji mogu ili doprinijeti procesima traganja za istinom i pomirenju, ili biti jedna od najvećih prepreka na ovom putu. Uz rijetke izuzetke, mediji u prethodnim decenijama su igrali neslavnu ulogu u podstrekavanju sukoba kroz demoniziranje „onih drugih“, prenošenje (i kreiranje) narativa o vječitoj ugroženosti nacionalnog kolektiviteta i nacionalnom mučenštvu. Taj diskurs u mnogome opstaje i danas. To je posebno vidljivo u izvještavanju o ratnim zločinima gdje medijsko izvještavanje najčešće prati etničku podjelu na „naše“ i „njihove“ žrtve, i „naše“ i „njihove zločince“. Odnos prema zločinima prvenstveno je određen etničkim predznakom žrtava i zločinaca što rezultira s jedne strane, marginalizacijom i nevidljivošću činjenica o zločinima počinjenih nad onima koji se vide kao pripadnici i pripadnice neprijateljskog kolektiviteta, minimiziranjem njihove patnje i relativizacijom počinjenih zločina. Konstruktivno medijsko izvještavanje u kontekstu suočavanja s prošlošću, podrazumijeva prevazilaženje pojednostavljujućih crno-bijelih objašnjenja svojstvenih dominantnom nacionalističkom diskursu, otvaranje i pokretanje tema koje su tabuizirane u društvu (jer problematiziraju taj diskurs), uključivanje činjenica koje mu nedostaju i kreiranje prostora za javni dijalog kroz uključivanje različitih perspektiva i kontekstualizacije događaja. Nužno je i da perspektiva medija bude regionalna, jer su i ratovi imali regionalni kontekst i posljedice su ono što danas oblikuje sudbinu cijeloga regiona. A svaki od događaja u jednoj od zemalja (...) izaziva mnoštvo reakcija u ostalim dijelovima." (str. 8)

U svijetu gdje su konflikti i podjele često na naslovnim stranicama, mediji imaju jedinstvenu priliku djelovati kao mostovi razumijevanja. Njihova uloga u procesu pomirenja nije samo temeljena na izvještavanju o događajima, već i stvaranju platforme za dijalog i empatiju. Mediji imaju moć premostiti jazove između podijeljenih zajednica, razbijajući stereotipe i promovirajući zajedničko ljudsko iskustvo. Za uspješan proces pomirenja ključno je promicanje inkluzivnoga narativa. Mediji stoga mogu imati nezamjenjivu ulogu u odbacivanju jednostranih priča koje potiču podjele. Osim toga, mediji bi trebalo s većom odgovornošću da prate sagovornike u njihovim izjavama, kao i da se suzdrže od prenošenja dezinformacija koje mogu dodatno usložniti međuetničke odnose.

Tvrdnja da narod priprema "drugo poluvrijeme", odnosno nastavak rata

Gornji primjer je ilustrativan način kako mediji mogu biti "megafon za huškanje". Nasuprot tome, mediji trebaju težiti objektivnom prikazu afirmirajući novinarske priče o suradnji, zajedničkim izazovima i povezanosti. Takav pristup ne samo da educira javnost, već i gradi temelje za razumijevanje i međusobno poštovanje. Važan aspekt uloge medija u pomirenju je *izgradnja kulture dijaloga*. To podrazumijeva stvaranje prostora gdje se različiti glasovi mogu čuti i gdje se različiti pogledi mogu razumjeti. Naravno, mediji mogu poticati otvorenu diskusiju o teškim temama, istovremeno promovirajući kulturu slušanja i međusobnoga uvažavanja. To iziskuje odgovornost, a ona uključuje i pažljivo upravljanje osjetljivim temama, izbjegavanje jezika mržnje te prezentiranje različitih aspekata priče.

IZAZOVI
(IZ)GRADNJE MIRA

PREPORUKE NA PUTU GRADNJE MIRA

Preporuke na putu gradnje održivog mira

- 1. ZNANJE O SUDSKI UTVRĐENIM ČINJENICAMA:** Iako je evidentno postojanje različitih pristupa ratu u Bosni i Hercegovini, presude međunarodnih sudova (Haag) i sudova u BiH ostavile su relevantnu građu o tome da se znanje proisteklo iz utvrđenih činjenica afirmira u javnom prostoru i u projektima baziranim na suočavanju s prošlošću. Baza *Sudski utvrđene činjenice* dostupna je [online](#) i nudi informacija zasnovane na činjenicama koji se mogu koristiti u obrazovne i informativne svrhe, što će doprinijeti borbi protiv dezinformacija i poboljšanju medijske pismenosti. Preporučuje se izrada materijala i on-line vodiča kroz sudski utvrđene činjenice o ratu.
- 2. PODRŠKA MIROVNIM NARATIVIMA/PROTIV GOVORA MRŽNJE:** Kao dio sveobuhvatnog procesa gradnje mira u Bosni i Hercegovini, preporučuje se nastaviti poticati multietničke lokalne zajednice, općine i gradove na internu i međusobnu suradnju, budući da zbog svoje strukture ove zajednice mogu biti suočene s rizikom destabilizacije zbog etnonacionalističkih narativa. Rad na projektima koji promoviraju dekonstrukciju dezinformacijskih narativa i nacionalističke retorike može pomoći u jačanju društvene kohezije. Podrška mirovnim narativima u javnom prostoru ojačat će društvenu koheziju.
- 3. SURADNJA LOKALNIH VLASTI I CIVILNOG DRUŠTVA:** Ova suradnja u području implementacije mirovnih inicijativa i praksi koje doprinose otvaranju sigurnih dijaloških prostora za razmjenu iskustava i perspektiva od velikog je značaja za budućnost Bosne i Hercegovine. Lokalne vlasti mogu, potaknute pozitivnim iskustvima organizacija civilnog društva, u svoje politike uvrstiti programe afirmacije mira.

Preporuke na putu gradnje održivog mira

- 4. OBRAZOVANJE O MIRU:** Nastaviti razvijati mirovne modele obrazovanja kao inovativne prakse i unaprijediti postojeće, te u koordinaciji sa ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima poticati mehanizme uključivanja mirovnog obrazovanja u škole. Na primjer, međuetnička i međureligijska interakcija u školama rezultat je rada [NDC-a kroz Nansen model obrazovanja](#) - to je program koji se odnosi na princip „dvije škole pod jednim krovom“, po kojem je nastava organizirana tako da su djeca podijeljena po nacionalnoj osnovi. Nansen model kombinira zajedničke školske sate, multietničke lokalne inicijative i snažne partnerske odnose sa akterima u široj zajednici, osobito a roditeljima. Preporučuje se iskustva i materijale NDC-a afirmirati u školama širom BiH.
- 5. POTICAJI MIROVNOM NOVINARSTVU:** Podrška medijima u afirmaciji mirovnih priča i kreiranju društveno-odgovornog narativa. Mirovno novinarstvo, artikulirano od lokalnog ka višim nivoima, može pomoći u izgradnji održivog mira. Novinarske priče koje predstavljaju autentična pozitivna iskustva iz multietničkih lokalnih zajednica učinit će gradnju mira učinkovitijom i održivijom. Na primjer, priča o sportskom događaju koji uključuje zajedničku aktivnost djece različite nacionalnosti, može biti poticajna za javno mnijenje.
- 6. AFIRMIRATI PRAKSE INKLUZIVNE MEMORIJALIZACIJE:** Razvijati i provoditi modele inkluzivne memorijalizacije, vođeni pozitivnim praksama Memorijalnog centra u Srebrenici, čiji su uposlenici i suradnici obilježavali godišnjice stradanja drugih u različitim dijelovima Bosne i Hercegovien i regiona. - "Uloga i misija Memorijalnog centra Srebrenica je čuvati sjećanje na žrtve genocida nad Bošnjacima iz jula 1995. godine. Istovremeno, naša uloga je biti spona u dijalogu o suočavanju sa prošlošću, zaštiti vladavine prava i izgradnji međuetničkog dijaloga koji će osigurati da se nikada i nikome ne ponovi ono što se dogodilo našim najmilijim" (v. Memorijalni centar Srebrenica obilježio godišnjicu ratnog zločina u Grabovici).

Preporuke na putu gradnje održivog mira

7.

IZRADA STRATEGIJE TRANZICIJSKE PRAVDE: Novinar BIRN-a naglašava važnost implementacije *Strategije tranzicijske pravde* kao ključnog elementa u postizanju održivog mira u Bosni i Hercegovini. Unatoč skoro 30 navršenih godina od okončanja rata, brojni postkonfliktni izazovi i dalje su prisutni; potiču narative radikalizacije i doprinose razvoju ekstremističkih grupa. U tom kontekstu, preporučuje izrada strategije koja bi mogla biti razvijena kroz organizacije civilnoga društva, poštujući regionalnu zastupljenost, kako bi se osigurala izgradnju povjerenja među ljudima, te između pojedinaca i institucija, s posebnim fokusom na pravosudni sektor.

8.

OSMISLITI PROGRAM "SIGURNIH PROSTORA" ZA DIJALOG: Ispitanica sa dugogodišnjim iskustvom u mirovnom aktivizmu smatra da alternativna rješenja trebaju uključivati i preporuku za kreiranje "sigurnih mjesta" za pošten dijalog, *sudar* narativa, suočavanje s prošlošću: "Mogu reći šta ja - kao Bosanka, muslimanka, Sarajka - sa iskustvom rata želim, ali ne bih to nagađala o mojim sunarodnjacima iz Bijeljine ili Posušja. Željela bih konačno prostor da ih čujem. I da neko čuje mene kako artikuliram svoje potrebe. I da se dogovorimo." (Pandžo, 2024).

9.

INICIJATIVE ZA POKRETANJE MIROVNIH ODBORA: Uspostavljanje mirovnih odbora na razini lokalnih zajednica koji bi uključivali predstavnike različitih etničkih skupina. Ovo može pomoći u upravljanju i rješavanju postkonfliktnih izazova. Ovi odbori mogu raditi na stvaranju kulture mira i nenasilja i biti "forum građana" koji će pružiti savjetodavnu podršku lokalnim vlastima u boljem upravljanju.

Izvori

INTERVJUIRANI:

Amra Pandžo, Slavo Kukić, Aleksandar Žolja, Tanja Topić, Vernes Voloder, Jadranka Miličević, Denis Džidić, Nermina Kuloglija Zolj, Ahmo Mehmedović, Nermina Mujagić.

MEDIJSKI ČLANCI:

- *Delegacija EU u BiH: 'Zabrinjavajuća je povećana učestalost napada na povratnike Bošnjake'*, [Radio Sarajevo](#), 2024.
- *Provociranje povratnika u RS uz pogrđne povike i pucnjavu*, [Aljazeera](#), 2024.
- *Mostar: Na pravoslavni Božić kamenovana kuća srpskih povratnika, kažu da su u strahu*, [Klix](#), 2024.

PUBLIKACIJE:

- *Strategija izgradnje mira, Centar za nenasilnu komunikaciju*, https://nenasilje.org/publikacije/pdf/StrategijaIM_CNAf.pdf
- *Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici, Memorijalni centar, 2023.*, <https://srebrenicamemorial.org/bs/istrazivanja/izvjestaj-o-negiranju-genocida-u-srebrenici-2023/17>
- *Mirovno obrazovanje za mirno društvo, NDC, 2008.*, <https://ndcmostar.org/wp-content/uploads/2021/04/peps-l.pdf>
- *Naslijeđe MKSJ-a u bivšoj Jugoslaviji, transkripti konferencija*, <https://www.icty.org/bcs/outreach/konferencije-o-naslije%C4%91u-mksj/naslije%C4%91e-mksj-u-biv%C5%A1oj-jugoslaviji-konferencije-odr%C5%BEane-2012>
- *Suočavanje s prošlošću za bolju budućnost: Put do pravde, mira i društvene kohezije u regiji bivše Jugoslavije*, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/dealing-with-the-past-for-a-better-future-resolute-efforts-on-dealing-with-the-violent-past-are-required-in-the-region-of-the-former-yugoslavia>
- *Sudski utvrđene činjenice o ratu u BiH, BIRN*, <https://ratnizlocin.detektor.ba/o-projektu/>

Autor:

Nikola Vučić

Novinar, televizijski urednik, istraživač kulture. Završio je studij komparativne književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Od 2016. godine radi na N1 televiziji. Autor je i voditelj tjedne televizijske emisije Izvan okvira. Tokom novinarskog rada sudjelovao je kao asistent i voditelj nekoliko projekata iz oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, izgradnje mira i kulture sjećanja. Suraduje sa lokalnim i međunarodnim organizacijama. Istražuje savremenu kulturu, identitetske politike i društvene prakse. Autor je *Kritike toksične muškosti*, koju je 2021. godine objavila njemačka organizacija Friedrich Ebert Stiftung.

Publikacija je objavljena 2024., a izrađena je uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške.

Fotografije korištene u publikaciji preuzete sa [Pixabay](#) platforme.